

“Kada smo započeli Projekat A.N.A. “Skrovišta Slobodišta” naša početna ideja bila je da, interpretirajući knjigu “Dnevnik Ane Frank”, ostvarimo dublje i svestranije uvide u njenu univerzalnu tematiku o stradanju, ratu, slobodi, nasilju. Niko od nas nije ni slutio da će taj projekat postati naš lični put od Skrovišta do Slobodišta.”

Sandra Maksimović

Angažman kao Sloboda

Kada domaći “ne može da sačeka”

Kada smo započeli Projekat A.N.A. “Skrovišta Slobodišta” naša početna ideja bila je da, interpretirajući knjigu “Dnevnik Ane Frank”, ostvarimo dublje i svestranije uvide u njenu univerzalnu tematiku o stradanju, ratu, slobodi, nasilju. Niko od nas nije ni slutio da će taj projekat postati naš lični put od Skrovišta do Slobodišta.

Budući da je Dnevnik dat u epistolarnoj formi (formi pisma) dijalog je već samim čitanjem uspostavljen a u nama se javila potreba da ga proširimo perspektivom sada i ovde – da istražujući Dnevnik saopštimo nešto o sebi, svojim generacijama, društvu u kome živimo, predrasudama danas, pitanjima nasilja i slobode. Učenici, njih četrdesetoro, dva odeljenja sedmog

razreda Osnovne škole “Sveti Sava” Kruševac, započeli su dvomesečni proces pisanja ličnih dnevnika u kojima smo, kroz razvijanje i podsticanje emocionalne pismenosti, svedočili sjajnim pričama i pronicljivim uvidima o problemima sa kojima sa sada suočavaju Anini vršnjaci – od reinterpretacije žutih zvezda kao svojevrsne stigmatizacije i predrasuda do odnosa sa roditeljima, školom, vršnjacima, odnosa prema tehnologiji koju su imenovali kao “skrovište”, nasilju, a onda i svemu onome što su prepoznavali kao “traženje slobode”.

Slobodu smo zatim tražili na dramskim radionicama, pričama o teatru senki, u pokretu i plesu, usledile su potom posete sceni Kulturnog centra, učenja o pozorištu, datostima scene, svetlu i zvuku i u narednih mesec dana kroz probe, razgovore, podele zaduženja – od učeničkih tekstova dnevnika oformljena je **predstava** i izvedena za Međunarodni dan sećanja na žrtve

Holokausta 28.01.2019. godine u Beloj Sali Kulturnog centra. Treba li napomenuti da su učenici, pored pisanja, plesa, glume, bili i marketinški tim, da su pravili afiše, šetali gradom i lepili ih, pozivali goste, davali intervju, radili sa svetlom, tonom, rekvizitom – svi.

“Dnevnik Ane Frank” kao u prvom redu delo o Slobodi jednostavno nas je obavezao da Slobodu i sami potražimo, kritički je preispitamo, progovorimo, osvrnemo se u sebi i oko sebe, a sticaj neočekivanih događaja pandemije Kovid koji je (samo prividno) prekinuo završnu fazu projekta – pitanje “Skrovišta I Slobodišta” učinio je otrežnjujuće stvarnim i važnim, a perspektivi “sada i ovde” kao ličnog projektovanja i angažovanja dao novu težinu.

Poslednja faza našeg projekta trebalo je da bude naš zajednički susret na Slobodištu – kulturno-istorijskom spomeniku u Kruševcu podignutom žrtvama streljanim tokom Drugog svetskog rata – kroz Dolinu pošte, simbolično predstavljenu kao jato kamenih ptica i natpisom “Pod ovim nebom, čoveče, uspravi se”, krenuli bismo do Doline živih, svojevrsnog

amfiteatra/pozornice sa kog bismo govorili svoje usklrike i poruke sebi, jedni drugima i svetu, a zatim došli do čuvene Kapije sunca i pročitali Anine reči:

“Dokle god postoje ovo sunce i ovo vedro nebo, dokle god mogu da uživam u njima, kako mogu da budem tužna? Za one koji se boje, koji su sami ili nesrećni, najbolji je lek da izađu napolje, nekud gde mogu da budu sami, sami s nebom, prirodom i bogom. Jer samo onda može da se oseti da je sve kako treba i da bog želi da ljudi oseće sreću okruženi lepotom i jednostavnošću prirode. Dokle god ovo postoji, a to bi trebalo da bude zauvek, znam da će postojati uteha za svaku tugu, pod bilo kakvim okolnostima. Oh, ko zna, možda ću uskoro i moći da podelim ovu neodoljivu sreću s nekim ko se oseća isto kao i ja.” (Ima li potrebe da još jednom naglasim od koga potiču ove blistave reči utehe, vedrine, ljubavi, bliskosti - angažmana.)

A zatim i Pavlove reči: „Lep prolećni dan. Hodam ulicom sa buketom cveća. Pokloniću ga Ani Frank da je odobrovoljim, da mi dozvoli da od nje prepisem domaći. Samo da je pronađem. Možda je u školskom dvorištu. Tamo vozi bicikl, igra školice ili kroz krošnje drveća posmatra oblake. Možda sa društvom igra žmurke u napuštenoj kući u komšiluku ili niz potok pušta brodove od papira. Da nije na vidikovcu? Tamo odlazimo uveče. Divimo se mnoštvu zvezda i čekamo da rukom dodirnemo mesec. A on se smeje i namiguje. U kom li kutku prirode Ana danas uživa? Naći ću je u prirodi i pridružiću joj se.” - baš te (neprepisane već doživljene) reči - reči udaljene decenijama – a zapravo - mesto susreta, istog Neba i Sunca i priča o Slobodi i Slobodištima tako udaljenih a bliskih generacija.

Pavle je svoj Dnevnik završio rečima: “nastavnici, roditelji – domaći može da sačeka”. Međutim, na ovu generaciju domaći nije mogao da sačeka. Umesto naše šetnje po Slobodištu, umesto nastavka projekta, umesto toliko očekivanog osmog razreda, završne godine osnovne škole, ekskurzija i jedne bezbrižne mladosti – ove đake dočekaao je karantin, zatvaranje škola, izolacija, sedenje u izdvojenim klupama, maske i časovi ispred ekrana i

digitalnih platformi. Na gorko otrežnjujuć način svima nama je zalepljena oznaka da smo drugačiji, da smo “neslobodni” i ograđeni novim skrovištima.

Pa ipak, ovi đaci nisu zanemeli. U periodu karantina oni su neumorno snimali svoje video dnevnike, nastavljajući priču o Slobodi, Ani, Čežnjama, Ljubavi, menjajući se i postajući zreliji poput načina na koji su se i Anine reči menjale u Dnevniku. Kada su se vratili u klupe, u jedan sasvim drugačiji osmi razred, izgledali su drugačiji, ozbiljniji, obeleženi tom tako tužno nazvanom “novom normalnošću” kao domaćem zadatku koji više “ne može da sačeka” - tridesetominutnom normalnošću koja ne može da sačeka da dišu, da govore, da se smeju, da misle. I dok smo svi mi zaustavljali dah, oni su pitali – “Kada nastavljamo?”

Sartr je definisao Slobodu kao “određenu nužnostima” – nužnostima kao strukturama i okolnostima – društvenim, ekonomskim, političkim, kulturalnim.. Sloboda je po Sartru njima određena ali ona nije uništena sa

njima, naprotiv, samo uz te nužnosti i nad njima Sloboda dobija svoju punu vrednost. Angažovati se u datim i nad datim okolnostima znači biti Slobodan.

Ana Frank i ovi hrabri učenici, svi naši hrabri učenici, naučili su me tome više od omiljenih filozofa. Oni su mi istinski pokazali koliko je važno iznova i iznova preispitivati i tražiti prostore Slobodišta – u novim “nužnostima” i uprkos njima. I takvim osmacima, na jednom graničnom prelazu između “stare” i “nove” normalnosti dugujemo jednu vrstu kolektivne i univerzalno koordinirane akcije - angažmana kao domaći koji više ne može da čeka.. Ovog puta naš.

I, kada nastavljamo?

Sandra Maksimović

Međunarodna konferencija “Kreativno obrazovanje – Spremnost za nespremnost” – održana 12. decembra 2020. na kojoj je ovaj projekat predstavljen kao primer reprezentativnih praksi

Ako cilj obrazovanja shvatimo kao formiranje originalnih, kreativnih i slobodnih mislilaca, sposobnih ne samo da se adaptiraju već da menjaju svoju okolinu, “spremni za nespremnost” – tri pitanja su naročito važna:

Koje su to osobine ili pre veštine koje čine kreativnost?

Kako nastava utiče na podsticanje i razvoj tih veština?

Koje su promene/podrške drugih sistema (institucija, sektora, sredine, zajednice) neophodne kao korelat tom procesu?

U teorijama o kreativnosti kao važne veštine kreativnosti ističu se radoznalost, otvorenost za novo, širi opseg interesovanja, fleksibilnost, fluentnost, kritičko mišljenje, spontanost, a kreativnost se u najširem smislu tumači kao svojevrsni “akt oslobođenja” (Kesler).

Projekat koji sam za potrebe ove Konferencije izabrala u svom nazivu sadrži ideju takvog oslobođenja. U pitanju je projekat “Skrovišta Slobodišta” sproveden tokom školske 2019/2020, nastavljen u trenucima izolacije, a zaokružen školske 2020/2021 kroz vršnjačku edukaciju u okruženju novog sedmog razreda. Razlog izbora ovog projekta je i bogat i raznolik korpus različitih sadržaja, nastavnih i vannastavnih situacija, faza koje je obuhvatio, korelacija sa drugim predmetima, zatim povezivanja sa različitim institucijama (kulturni centri, mediji, organizacije) i, najzad, što se spontano nastavio u trenutku krize (označimo je kao trenutak “nespremnosti”) dobijajući novu formu – video dnevnik i funkcionišući kao svojevrsna podrška učenicima u izolaciji.

Obrađujući lektiru “Dnevnik Ane Frank” kao motivaciju za čitanje koristili smo naše tajanstveno sanduče - pisma Ane Frank (zapravo odlomci Dnevnika koje sam smatrala izuzetnim motivatorima za uspostavljanje dijaloga) stizala su svakog petka. Ona su bila povod da se dotaknemo i šireg konteksta (Drugi svetski rat, Holokaust, podaci iz života porodice Frank). Tokom tumačenja dela stalno se javljala potreba da delo proširujemo perspektivom “sada i ovde” - postavljana su pitanja predrasuda danas – (ovde vidite tumačenje motiva zida), žute zvezde kao stigmatizacije drugačijih, otvarala su se pitanja nasilja, slobode i vrlo često bismo ih propratili dramskom igrom – “izlaskom

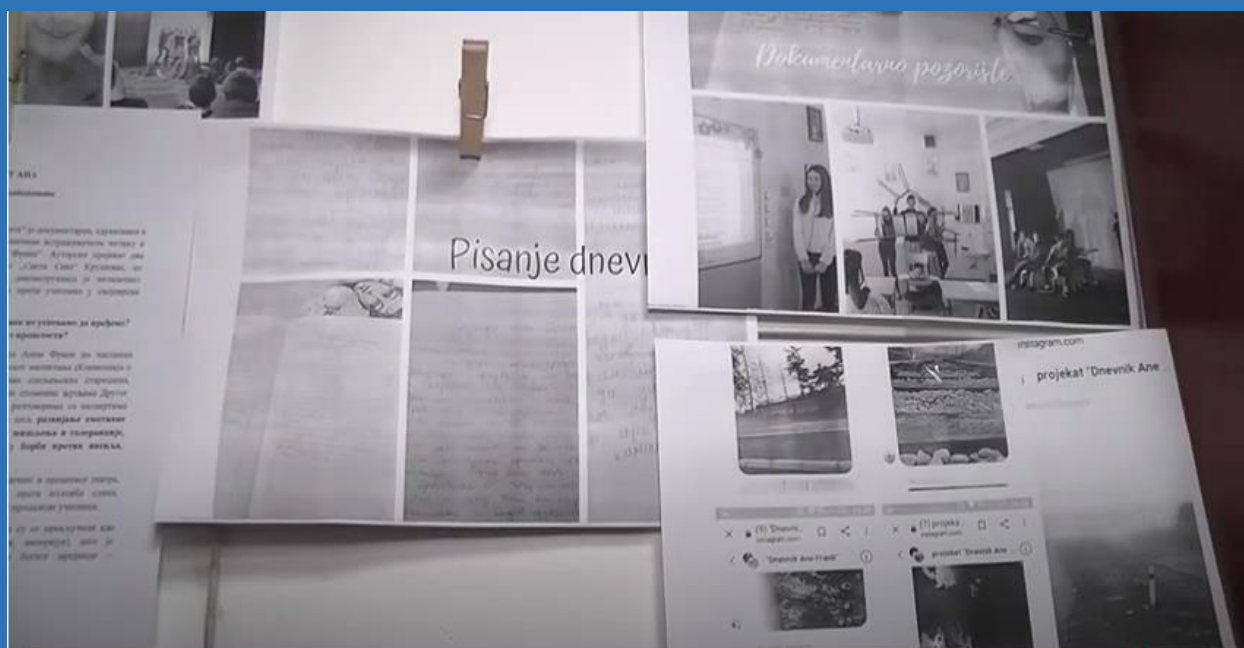
iz skrovišta klupe”. U nastavi su takve vežbe pokazale zaista dobre rezultate jer izvode iz zone komfora i podstiču kritičko mišljenje van okvira.

Stvara se situacija jedne plodne “nespremnosti”, svojevrsnog izazova i za telo i za misao.

Dalje, kako bismo proširili znanja o književno-naučnim vrstama, naročito formi dnevnika, a povezujući i sa ciljem opšteg opismenjavanja - učenici su započeli pisanje svojih dnevnika (kroz dijalog sa knjigom) šireći saznanja o formi dnevnika i pisma, svaki dnevnik sam pregledala ispravljajući pravopis (to će poslužiti kasnije i kao priprema za pismeni zadatak) i dajući komentare u kom pravcu nastaviti, koji motiv/temu razviti.. Dnevnici su imali višestruku svrhu – oni su bili svojevrsno istraživanje tema koje učenike zanimaju, kao i emocionalno i opšte opismenjavanje. Naš školski psiholog pregledao je pojedine odlomke učeničkih dnevnika, a kako dva odeljenja sedmog razreda nisu bila u najboljim odnosima uključene su i razredne starešine koje su na časovima odeljenjskog starešine imale i svoje radionice. Ovo je jako važno i kao odgovor na treće pitanje – o značaju podrške, uslovno nazovimo, sredine u ovakvim projektima.

U trenutku kada sam osjetila potrebu za većom spontanosti i naročito povezivanja dva odeljenja – organizovala sam dramske radionice nakon časova – smatram da je sloboda misli usko povezana sa slobodom u pokretu, telu – što su te radionice i pokazale.. Radionice (bolna/lekovita reč, ogledala, vajari I glina) koje smo imali prilike da upoznamo na Bazaartovom seminaru “Interkulturalno učenje kroz dramu” ne samo da su osnažile odnose između učenika, otvorile nove teme, već su poslužile i kao razmišljanja o scenskom pokretu.

Kada sam od učeničkih tekstova dnevnika formirala jedan tekst, trudeći se da, a to je vrlo važno, svakom glasu dam prostora, a grupišući po temama koje su oni označili kao važne – odnos prema vršnjacima, odnos sa roditeljima, prema tehnologiji, nasilju u školi - usledile su stručne posete Kulturnom centru i rad na sceni, učenje o teatru senki, rad sa svetlom, tonom, crtanje afiša, pripremanje izložbe koja će pratiti predstavu – i ovde su se prilično jasno isticalne individualne sklonosti i interesovanja. Energija koja se probudila u svakom od njih, stalna potreba da saopšte novu ideju, materijali koje su donosili, informacije koje su samostalno otkrivali i delili jedni sa drugima – i, pri tome, značaj koji je njihovim idejama priznat uključivanjem institucije poput Kulturnog centra – označile su onaj trenutak “oslobođenja”.

Uporedo sa ovim u šestom razredu učili smo oblike novinarskog izražavanja i među dobrovoljcima oformljena je grupa od petnaest šestaka koji će biti novinarski tim, praveći različite oblike – vest, reportažu, intervju – kontaktirajući medije takođe.

Posle predstave usledilo je gledanje snimaka i evaluacija – i ovo deljenje

iskustava i kritičko promišljanje ostvarenog je neizostavni deo projekta jer se bogati novim uvidima, idejama, učenici se uče samoproceni.

Nakon projekta usledio je raspust – a nakon raspusta – izolacija, jedna opšta nespremnost, kriza, koja je spontano izrodila novu formu – video dnevnik u izolaciji. Interesantno je da je sama ideja došla upravo od učenika – i čini mi se da je upravo to bio najbitniji pokazatelj uspešnosti ovog projekta. Upravo to traženje novog prostora slobode – nove forme, novog načina ne samo prilagođavanja već i transformisanja iskustva i okolnosti..

Učesnici ovog projekta su ove godine bili i mentori u okruženju novih sedmaka i nove obrade lektire "Dnevnik Ane Frank", a iskustva novinarskog tima poslužila su za ideju o novom projektu

Iskustva, materijali, predstava, situacije i, najzad, bogata zajednica koja je ovim projektom stvorena i koja nastavlja da se širi – vršnjaci, školski tim, druge ustanove i sada ova Konferencija (kojoj su se i oni jako obradovali) vraća na tri pitanja od kojih sam u ovom izlaganju krenula:

Projekat je pokazao razvijanje veština poput radoznalosti, šireg opsega interesovanja, fluentnosti ideja i naročito fleksibilnosti u novim situacijama (izolacija i karantin, novi sedmi razred), naročito su se kao snažni motivatori – uloga nastave na razvijanje spomenutih veština - pokazali – stvaranje sigurne, demokratske i slobodne sredine u kojoj je i nastavnik učesnik,

razvijanje **emocionalne inteligencije**, zatim izlazak iz zone komfora (dramske metode), saglasje pokretna misao – pokretno telo, biranje tema i načina koji učenici smatraju važnim, kao i značaj vršnjačke edukacije i vršnjaka kao mentora. Najzad, kao odgovor na treće pitanje – podrška drugih sistema je neophodna (starešine, psiholog, Kulturni centar, roditelji) jer osnažuje i daje značaj ovakvom radu.

Dokumentarna predstava zasnovana na motivima knjige
"Dnevnik Ane Frank"

Projekat ANA
Skrovišta i *Slobodišta*

28. 01.
18h
KCK

TEKST
VII-1 VII-2
OŠ "Sveti Sava"

KONCEPT I REŽIJA
Sandra Maksimović